

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut

Helena Anijalg

IMMIGRANTIDE JA RIIGIS SÜNDINUTE ELUGA RAHULOLU
PERESTRUKTUURIST LÄHTUVALT

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mare Ainsaar

Tartu 2013

ABSTRACT

Life Satisfaction of Immigrants and People, Who Were Born in Country According to Family Structure

People's judgements of life satisfaction are affected by different circumstances. Subjective well-being of life is formed by different aspects of life satisfaction, for example satisfaction of family life, interpersonal relations, health, using own potential, economical situation (Campell 1981). People frequently evaluate their happiness and well-being by comparing themselves with imaginary standard or with other people, which is acquired by observing others or comparing themselves with previous situations. When you find yourself to be wealthier, prettier, more popular, there is a base for being more satisfied with life (Kidron 2007), the present paper dwells from previous standpoint.

In the present paper immigrants and people, who were born in country, were compared according to family structure and economical situation. Analyses show that life satisfaction of immigrants and people, who were born in country, is significantly different and this difference arise first of all from the different economical situation. Prior studies have paid a lot of attention to the reasons, why these economic differences exist. It has mainly been found that immigrants' lower income depends especially on ability to speak national language (Lepik 2010; Lindermann ja Vöormann 2010). The inability to speak the national language substantially delimits abilities to participate actively in labour market and it makes harder to get closer to the most-benefit employments. It has also been found that persons without Estonian citizenship have a significantly lower income (Kasearu and Trumm 2008). Life satisfaction increases with a child in the household, but only minimal. The same exist when living together with a partner. When the person doesn't live with a partner, life satisfaction judgements decrease a bit.

SISUKORD

ABSTRACT.....	2
SISSEJUHATUS.....	4
TEOREETILINE TAUST JA UURIMUSPROBLEEMI PÜSTITUS.....	5
1.1 Heaolu määratlus.....	5
1.2 Subjektiivne heaolu definitsioon.....	5
1.3 Subjektiivse heaolu teooriad.....	6
1.3.1 Hedonism.....	6
1.3.2 Eudamonistlik õnnekäsitlus.....	7
1.3.3 Subjektiivse heaolu kahe dimensiooni käsitlus.....	7
1.3.4 Eesmärgid ja väärtusi rõhutavad subjektiivse heaolu käsitlused.....	8
1.3.5 Ruut Veenhoveni õnnekäsitlus.....	10
1.3.6 Personaalse kontrolli teooria.....	12
1.3.7 Sotsiaalne võrdlus subjektiivse heaolu käsitluses.....	13
1.3.8 Subjektiivne heaolu kui kognitiivne konstrukt	14
1.4 Subjektiivse heaolu mõjurid.....	15
1.4.1 Varasemate uuringute tulemused subjektiivse heaolu mõjurite kohta.....	15
1.4.2 Pärilikkuse ja geneetilised tegurid subjektiivse heaolu mõjuritena	16
1.4.3 Subjektiivse heaolu assotsiatsioonid kindlate isiksuse joontega	18
1.5 Probleemi sõnastamine ja uurimuse eesmärk.....	20
MEETOD.....	22
2.1 Andmed.....	22
2.2 Tunnused ja analüüsi meetod.....	22
2.3 Uuritava kogumi kirjeldus.....	23
TULEMUSED.....	26
ARUTELU.....	29
KOKKUVÕTE.....	33
KIRJANDUSE LOETELU.....	34

SISSEJUHATUS

Elukvaliteet on olnud paljude uuringute ja erinevate valdkondade uurimusobjektiks nagu majandus, sotsioloogia, psühholoogia ja filosoofia. Ühe lähenemise järgi vaadeldakse elukvaliteeti kui indiviidi ligipääsetavust ressurssidele ja tarbeesemetele. Sellisel juhul keskendub mõiste „kvaliteet“ inimelu rahulolu objektiivsete ressurssidele, mis iseloomustavad inimese eksistentsi. Teine alternatiivne lähenemine elukvaliteedile põhineb mõistel subjektiivne heaolu. Subjektiivse heaolu kontseptsioon on samaväärne heaolu tundmisele. See on indiviidi subjektiivne seisukord, mis tuleneb inimese hinnangust oma elule, mis väljendub õnnelikkuse või rahulolu tingimustes. Selle lähenemise juured ulatuvad Ameerika sotsiaalpsühholoogia uuringutele, mis arenesid välja 1960ndatel, kus vaadeldakse elukvaliteeti vajaduste rahuldamiste tingimustes. (Vesan ja Bizzotto, 2011)

Subjektiivne heaolu moodustub kahest peamisest komponendist: kognitiivsest ja afektiivsest. Kognitiivne ehk tunnetuslik osa hõlmab indiviidide hinnanguid sellest, kuivõrd ollakse oma eluga rahul või kuivõrd tähendusrikast ja eesmärgipärast elu elatakse. Afektiivne ehk emotsionaalne komponent viitab kalduvusele kogeda rohkem positiivseid kui negatiivseid emotsioone. Afektiivset subjektiivse heaolu komponenti mõõdetakse tavaliselt küsimusega, kuivõrd õnnelikuks hindab inimene oma elu (Realo 2009). Käesolevas bakalaureusetöös analüüsitakse subjektiivset heaolu kognitiivse komponendi tingimustes ehk kuivõrd rahul ollakse eluga.

Töö esimeses pooles antakse ülevaade laialdasemalt teadaolevatest subjektiivse heaolu teooriatest, mis lõpeb uurimuseesmärgi püstitamisega. Seoses vabaliikumisega seisavad paljud heaoluriigid silmitsi immigratsiooniga. On teada, et immigrantide heaolu on põliselanikega võrreldes madalam, mida võib osaliselt seletada Bertrand Russelli (1930) järgi sellega, et enamus inimesi pole õnnelikud seetõttu, et nad võrdlevad end teistega, kes näivad nende silmis kõrgemana. Teine võimalik seletus peitub selles, et immigrandid on halvemas positsioonis ligipääsetavuses erinevatele ressurssidele. Käesolevas töös analüüsitakse immigrantide ja riigi sündinute eluga rahulolu perestruktuurist lähtuvalt. Pere struktuuri all vaadeldakse partneri ja laste olemasolu. Lisaks vaadeldakse majandusliku olukorraga hakkama saamist.

TEOREETILINE TAUST JA UURIMUSPROBLEEMI PÜSTITUS

1.1 Heaolu määratlus

Heaolu on oma iseloomult mitmetahuline ja seetõttu on heaolu mõistet üheselt keeruline määratleda. Seda iseloomustab võimekus aktiivselt osaleda töö- ja puhkeelus, luua tähendusrikkaid suhteid teiste inimestega, arendada iseseisvust, püüda saavutada oma eesmärke ja kogeda positiivseid emotsioone. Heaolu varieerub vastavalt vanusele, isiksusele ja vanusega seotud tunnustele, nagu näiteks saavutatud hariduslikud tasemed ja tervislik seisund, mis on mõjutatud varasemast elukogemusest (Hatch jt 2012: 191)

John Haworthi ja Graham Harti (2012) järgi määratletakse heaolu kui seisukorda, kuid ka kui protsessi. Heaolu hõlmab endas personaalseid, interpersonaalseid ja kollektiivseid vajadusi, mis üksteist mõjutavad. See võib avalduda erinevates vormides, mis võib tekitada konflikte ühiskonna gruppides. Heaolu võib võtta erineva vormi läbi indiviidi elukäigu. Heaolu on tihedalt seotud füüsilise, kultuurilise ja tehnoloogilise keskkonnaga ja selle mõistmine nõuab globaalset perspektiivi. Heaolu parandamiseks ettevõetud meetmed võivad toimida indiviidi, kogukonna või ühiskonna tasandil.

1.2 Subjektiivse heaolu definitsioon

Subjektiivset heaolu uurivad teadlased väidavad, et hädavajalik kriteerium heaks eluks on see, et inimesele endale meeldib ta elu. Subjektiivset heaolu defineeritakse kui indiviidi kognitiivset ja afektiivset hinnangut oma elule. Need hinnangud sisaldavad emotsionaalseid reaktsioone sündmustele kui ka kognitiivseid hinnanguid rahulolule. Seega subjektiivne heaolu on lai kontseptsioon, milles kogetakse meeldivaid emotsioone, vähesel määral negatiivseid meeleolusid ja kõrget eluga rahulolu (Diener jt 1984). Tabel 1 esitleb peamisi selle valdkonna jaotusi.

Tabel 1. Subjektiivse heaolu komponendid (Diener jt 1999)

Meeldiv afektiivus	Ebameeldiv afektiivsus	Rahulolu eluga	Rahulolu valdkonniti
Rõõm Ülev meeleolu Rahulolu	Süütunne ja häbi Kurbus Ärevus ja mure	Soov muuta oma elu Rahulolu oma eluga Rahulolu minevikuga Rahulolu tulevikuga Rahulolu, kuidas teised kellegi elu näevad	Töö Perekond Vaba aeg Tervis Majanduslik seis
Uhkus Kiindumus	Viha Stress		Iseendaga Lähedastega
Õnn Ekstaas	Depressioon Kadedus		

1.3 Subjektiivse heaolu teooriad

Subjektiivse heaolu temaatikat on väga palju uuritud. Sellega seoses on ka palju erinevaid teooriad, mis käsitlevad subjektiivset heaolu. Järgnevalt tutvustakse laialdasemalt teadaolevaid teooriad.

1.3.1 Hedonism

Hedonism samastab üldiselt öeldes heaolu naudinguga. Konkreetsemalt aga koosneb heaolu teatud tasakaalust, mille puhul positiivsed kogemused kaaluvad üles negatiivsed kogemused. Hedonistlikku vaadet heaolule ei tohi segi ajada teiste hedonismi vormidega (Haybron 2008)

Heaolu hedonismi teooria järgi muudab ainult nauding inimese elu sisemiselt paremaks ja vastupidi - ainult valu muudab inimese elu halvemaks. Selle teooria järgi mõistetakse õnne all olukorda, kus naudinguid on rohkem kui kannatusi. Heaolu hedonismis täheldatakse sageli, et soovitud nauding ja välditav valu on väga lühiajaline ja see pole alati kõige parem strateegia saavutamaks parimat pikaajalist naudingut ülekaalu (Weijers 2011) .

1.3.2 Eudaimonistlik õnnekäsitus

Eudaimonism on eetiline teooria, mis väidab, et õnn on saavutatav läbi voorusliku elu kaitstes oma kõrgemaid hüvesid. Vana-kreekakeelset sõna *eudaimonia* tõlgitakse tihti kui õnnelikkust. Need kaks mõistet ei ole teineteise sünonüümid, sest eksisteerib teatud erinevus eudaimonia ja õnnelikkuse vahel. Erinevus seisneb selles, et õnnelikkus on tihedalt seotud subjektiivse hinnanguga kvaliteetsele elule. Eudaimonia viitab objektiivsele ihaldatud elule. Eudaimonia on laiaulatuslikum mõiste kui õnnelikkus, sest halvad sündmused ei soodusta õnnelikkust, kuid mõjutavad eudaimoniat. Sellise õnnekäsitluse järgi ei seisne õnnelikkus ainult millegi üle rõõmu tundmises, vaid oluline on, et inimese kõrgemad hüved oleksid kaitstud ja et elataks vooruslikult. Kõrgemate hüvede all mõeldakse eelkõige tarkust, õiglust ja arukust. Taunitumad pahed on rumalus, ebaõiglus, arutus. Oluline on mõista, mis on hea ehk millega kaasnevad positiivsed hüved. Vana-Kreeka filosoofide nagu Aristotelese, Seneca, Zenoni jt meelest on õnne saavutamise alustaladeks teadlik eneseohjamine, meelelistest naudingutest lahtiütlemine ja tarkus (Kidron 2007: 161).

1.3.3 Subjektiivse heaolu kahe dimensiooni teooria

Bradburni (1969) käsitluse järgi on kõige parem mõista heaolu kontseptsiooni lähtuvalt kahest üksteisest sõltumatu dimensioonist - positiivse ja negatiivse afektiivuse vahekorrast. Selle teooria järgi on indiviidil kõrge psühholoogilise heaolu tase, kui tema positiivsed tundeelamused ületavad negatiivseid, ja vastupidi. Seega on see mudel sarnane varasematele teooriatele, mis vaatavad heaolu lähtuvalt tasemest, kus nauding domineerib valu üle, kuid subjektiivse heaolu kahe dimensiooni teooria põhineb empiirilistel uuringutel ja oluline on just see, et positiivne ja negatiivne afektiivsus on teineteisest sõltumatud. Näiteks, kui on probleeme abielus, töös, inimsuhetes, on negatiivne afektiivsus kõrge, kuid samad muutujad ei põhjusta positiivse afektiivse tõusu. Vastupidiselt jällegi, positiivsetel tundeelamustel on seosed aktiivses osalemises ühiskonnas, lähedastega läbikäimise sageduses, huvi maailmas toimuva vastu jms. Nendel näitajatel pole seoseid negatiivse afektiivsuse suurenemisega.

Charles, Reynolds ja Catz (2001) uurisid, kuidas vanus mõjutab positiivsete ja negatiivsete afektiivsuse kogemist. Nad uurisid 23 aasta jooksul nelja generatsiooni longituuduuringuga.

Leidsid, et negatiivne afektiivsus vähenes aja jooksul igas vanuses. Mõõdukat ja järjekindlat vähenemist oli näha nooremate ja keskealiste seas. Vanemate inimeste seas oli vähenemise määr palju aeglasem. Kui vaadeldi kõiki kolme vanusgruppi koos, leiti, et negatiivne afektiivsus vähenes järjekindlat kuni 60. eluaastani ja pärast seda aeglustus vähenemine oluliselt. Negatiivse afektiivsuse lai variatiivsus viitab sellele, et selle üldine vähenemine ei ole universaalne. Arvatavasti mõjutavad seda ka teised tunnused. Leiti ka, et kõrge neurootilisusega inimesed kogesid väiksema tõenäosusega negatiivse afektiivsuse kahanemist. Positiivne afektiivsus erinevalt negatiivsest oli märkimisväärselt seotud stabiilsusega. Nooremate ja keskealiste gruppis ei olnud aja jooksul näha peaaegu mingit muutust. Usaldusväärset erinevust positiivses afektiivsuses oli näha ainult vanemas gruppis, kelle hulgas positiivne afektiivsus kahanen ainult vähesel määral.

Subjektiivse heaolu kahe dimensiooni teooria aitab mõista elulist deprivatsiooni problemaatikat, mis seisneb olukordades, kus inimesed on materiaalselt vähe kindlustatud, kuid siiski suudavad olla optimistlikud ja seetõttu hindavad oma heaolu kõrgemalt. Samal ajal on inimesi, kes on oma elamistingimuste poolest väga heal järjel, kuid sellegi poolest ei näe maailma positiivselt ja ei tunne elust rõõmu (Kidron 2007).

1.3.4 Eesmärgid ja väärtusi rõhutavad subjektiivse heaolu käsitlused

Paljud subjektiivse heaolu teooriad käsitlevad eesmärgid. On teada, et vajaduste, eesmärkide, ihade rahuldamisel on seoseid õnnelikkusega (Diener 1984). Robert A. Emmons (1986) leidis, et positiivsed tundeelamused on ülekaalus nendel, kes suudavad endale seatud eesmärgid oma igapäevaelus saavutada. Suutlikkus oma eesmärgid saavutada ja konfliktide esinemise määr selles protsessis aitab ennustada, kui võrd ollakse oma eluga rahul. Suurem oli heaolu ka neil, kes ei pööranud liiga palju tähelepanu raskustele. Kusjuures inividid, kellel on väga kõrged või vastupidiselt väga madalad ootused, olid vähem õnnelikud kui need, kes seadsid endale keskmisi eesmärgid.

Emmons (1992) leidis uurides abstraktsete ja konkreetsete eesmärkide seoseid psühholoogilise heaoluga, et need, kes omavad kõrgeid eesmärgid kogevad rohkem psühholoogilist distressi ja vähem füüsilisi haigusi. Need, kellel on madalama tasemega

eesmärgid, tunnistavad, et kogevad vähem negatiivseid tundeid, kuid on vastuvõtlikumad füüsilistele haigustele (Emmons 1992). Kasser ja Ryan (1996) leidsid, et iniviidid, kes püüdleval väliste eesmärkide nagu majandusliku edukuse, sotsiaalse tunnustamise ja füüsilise atraktiivuse poole, kaldusid rohkem kogema füüsilisi sümptomeid, samuti ka madalat eneseteostust, vähest elujõudu, depressiooni ja ärevust.

Teadlased, kes on uurinud subjektiivse heaolu temaatikat, on välja selgitanud, et heaolu tase on seotud väärtustega (Diener jt 1997). Väärtuse kui moderaatori mudel väidab, et väärtustega ühilduvad tegevused on rohkem rahuldust pakkuvad kui väärtustega ühildamatud tegevused, sest suhe tegevustes osalemises ja rahulolutundes on määratud indiviidi asetusest väärtuste orientatsioonis. Saavutades väärtustega kooskõlas eesmärgi, on rahulolu kõrgeim. Inimesed, kes väärtustavad võimu, kogevad suuremat rahulolu võimuga seotud tegevustes. Samamoodi, mida rohkem väärtustatakse universalismi, seda kõrgem on rahulolu, mida saadakse kui tegeletakse universalismiga seotud tegevustega nagu taaskasutus, heategevuses osalemine (Oishi jt 1999).

Kuppensi, Realo ja Dieneri (2008) läbiviidud uuring näitab väärtuste olulisust heaolus. Nad uurisid 46 riigis, kuidas eluga rahuolu on seotud positiivsete ja negatiivsete emotsioonide kogemise sagedusega. Nad leidsid, et positiivsete emotsioonide kogemine on tugevamalt seotud eluga rahuloluga kui negatiivsete emotsioonide puudumine. Negatiivsete emotsioonide kogemine oli negatiivsemalt seotud eluga rahuloluga individualistlikes kui kollektivistlikes riikides ja positiivsete emotsioonide kogemisel oli tugevam positiivne seos riikides, kus rõhutatakse rohkem eneseväljendust kui riikides, kus väärtustatakse ellujäämist. Need tulemused näitavad, kuidas mõiste „hea elu“ emotsionaalsed aspektid varieeruvad kultuurides ja kuidas see sõltub väärtustest. Diener (2002) tõi välja, et mõlemas nii individualistlikus kui ka kollektivistlikus ühiskondades on omavad positiivsed ja negatiivsed küljed. Vaatamata sellele, et individualistlikud ühiskonnad pakuvad inimestele suuremat personaalset vabadust ja neis on keskmiselt kõrgem subjektiivne heaolu, on neis kultuurides teatud määral ka patoloogiat. Individualistlikes riikides on kõrge lahutuse, enesetappude ja kriminaalsuse määr. Abieluga rahulolu hinnatakse kõrgelt, kuid paradoksaalselt on seal ka kõrge lahutuste määr. Kogetakse keskmiselt kõrget subjektiivset heaolu, kuid siiski on seal palju enesetappe. Üks asjakohane põhjendus on selline, et individualistlikes ühiskondades inimesed saavad tasu oma

edukuse eest, kuid selle võrra tunnetavad läbikukkumist palju tervamalt. Samuti võib tõsi olla ka see, et kollektivistlike kultuuride laiendatud perekonnad vähendavad vabadust, kuid selle eest tagavad kaitse üksilduse ja hälbiva käitumise eest.

1.3.5 Ruut Veenhoveni õnnekäsitus

Veenhoven (2008) käsitleb subjektiivset heaolu sarnaselt Ed Dieneri käsitlesega - heaolu on rohkem kui ülekaalus on positiivseid emotsioonid. Samuti eristab ta kognitiivset ja afektiivset hinnangut elule, kuid ta ei näe rahulolu eluga ainult kui kogntitiivset hinnangut, vaid kui üldist hinnangut elule, mis toetub kahele informatsiooniallikale: kognitiivsele võrdlusele hea elu standarditega (rahulolu) ja afektiivsele informatsioonile, kuidas end enamasti tuntakse (afekti hedooniline tasand). Rahulolu on tase, mida indiviid tajub, kui püüdlused on saavutatuga kooskõlas ja hedoonilise taseme korral kogetakse meeldivaid tundeelamusi (Veenhoven, 1984). Tema käsitluses on mõisted õnnelikkus, eluga rahulolu ja subjektiivne heaolu üksteisega sünonüümid (Veenhoven 2008).

Sarnaselt teistele hoiakutele võivad ka õnnelikkuse hinnangud varieeruda eri aspektides. Nad võivad olla lihtsakoelised või keerulised, selged või ebamäärased, sügavalt põimunud teiste hoiakute ja uskumustega või pinnapealsed. Selleks, et mõista õnnelikkuse fenomeni on Veenhoven (1984) välja toonud järgmised olulised aspektid:

Stabiilsus: longitudinaalsed uuringud on näidanud, et inimesed kalduvad jääma väljakujunenud õnnelikkuse hinnangu juurde, kuid õnnelikkus ei ole tingimata stabiilne nähtus. Inimesed võivad muuta ellu suhtumist. Indiviidi hinnangud ei pea olema tingimata vastavuses eetiliste standarditega.

Selgus: Kui ei suudeta hinnata elu meeldivana või mitte, ei saa ka öelda, et ollakse õnnelik või õnnetu. Õnnelikkuse kontseptsioon rakendub, kui hinnang on antud, isegi siis, kui hinnang on esialgne.

Ajaline-rõhk: õnnelikkuse hinnangu korral hinnatakse kogu elu. Seega hinnangud ei sisalda ainult olevikku, vaid võivad hõlmata minevikku või tulevikku. Mõned keskenduvad põhiliselt minevikule, mõned elavad ühe päeva kaupa ja teised orienteeruvad tuleviku põhjal.

Teadlikkus: definitsiooni järgi on õnnelikkus teadlikkuse seisund. See on hinnang, mis asetseb peas, mitte kõik teadlikkuse seisundid ei ole võrdselt hinnatavad. Inimese mõistus on võimeline alla suruma informatsiooni, mis ei ole koheselt kättesaadav või on võimeline seda moonutama.

Sobivus: Kui indiviid hindab oma elu meeldivana, võib tema hinnang olla mõnest vaatenurgast sobimatu. Näiteks on põhjust kahelda õnnelikkuse adekvaatsuses sõja ajal, samuti on põhjust kulmu kergitada, kui kodutu ütleb, et ta on õnnelik, kuid õnnelikkuse konteptsiooni järgi ei pea hinnangud olema õigustatud.

Mitmete uuringute tulemused näitavad, et õnne leidmise tõenäosus on riikides erinev. Õnnelikke inimesi leiab suurema tõenäosusega riikidest, mis on jõukamad, kus väärtustatakse poliitilist vabadust ja demokraatiat. Mitte küll kõikides, kuid osades riikides kasvas paralleelselt majadusliku kasvuga ka keskmine õnnelikkuse aste. Tugev korrelatsioon oli ka keskmise õnnelikkuse ja demokraatia taseme vahel. On teada, et riikides, kus on õnnelikkuse tase suhteliselt madal, esineb palju poliitilist vägivalda ja protestimisit (Veenhoven 1984). Eesti paigutub keskmise õnnelikkuse taseme poolel 149 riigi seas 68.-71. kohale perioodil 1970-2010 jagades keskmist õnnelikkuse taset Küprose, Lõuna-Korea ja Usbekistaniga. Esiviisikus on esimesel kohal Costa Rica, millele järgnevad Taani, Island, Šveits ja Soome. Leedu asetseb 87.- 91. ja Läti 92.-97. kohal (Veenhoven 2012).

Ebavõrdsust õnnelikkuses saab mõõta lisaks keskmistele näitajatele respondentide õnnelikkuse hinnangute dispersiooni kaudu. Selles indikaatoris ei ole fookuses õnnelikkuse tase riigis, vaid ebavõrdsus õnnelikkuses, mis näitab mil määral riigi kodanikud erinevad eluga rahulolu poolest (Kalmijn & Veenhoven 2005). Ebavõrdsus õnnelikkuses erineb riigiti ja erinevused näivad olevat tugevalt seotud tingimustega, mida saab muuta erinevate poliitikate elluviimisega. Samuti on see hea ühiskonna ebavõrdsuse näitaja. Kohandatud ebavõrdsuse õnnelikkuse indikaator näitab sellist õnnelikkuse määra, kus ühendatakse riigi keskmiselt kõrge õnnelikkuse tase madala ebavõrdsusega õnnelikkuses. See indeks annab võrdse kaalu õnnelikkuse tasemele ja ebavõrdsusel. See on lineaarne kombinatsioon keskmise õnnelikkuse hinnangust ja standardhälbest, mis väljendub 0-100 skaalal. IAH on kõrgeim rikaste, vabade ja hästi juhtitud riikide seas (Veenhoven 2012).

1.3.6 Personaalse kontrolli teooria

Personaalne kontroll viitab indiviidi uskumustele, et oma käitumisega tagakse maksimaalselt head tagajärjed ja vähenevad halvad tagajärjed. Personaalse kontrolli tõekspidamised võivad olla ja võivad ka mitte olla tõetruud. Selle mõiste teeb intrigeerivaks tema iseteostuv loomus, sest personaalne kontroll viib indiviidi haarama maailma jõulisel moel, tulemused, mis algselt väldivad kontrolli, võivad lõpuks muutuda kontrollitavaks. Ulatuslikud teoreetilised ja empiirilised trükised viitavad personaalse kontrolli ja heaolu seosele. Personaalne kontroll võimaldab heaolu, aga see ei ole vajalik ega piisav tingimus. Peterson (2003) ei võrdsusta heaolu personaalse kontrolliga. Ta eelistab käsitlust, mille korral personaalne kontroll võimaldab saavutada heaolu tingimusi (Peters 1999).

Personaalne kontroll on olnud psühholoogias alati olulisel kohal, kuid 20. sajandi lõpuks tema tähtsus kasvas veelgi. Peterson (2003) väidab, et personaalse kontrolli kerkimine tähelepanu keskpunkti on läänemaailmale iseloomuliku sotsiaalsuse rõhutamise tagajärg. Indiviidide valikud, õigused ja rahulolu on sellel ajastul olulisemad. Inimesed on väga hõivatud sellega, mida nad saavad ja ei saa kontrollida oma igapäevastes toimingutes.

Petersi ja Stunkardi (1999) personaalse kontrolli teooria käsitleb järgmisi asjaolusid:

- Personaalne kontroll hõlmab endas tõekspidamisi sellest, kuidas ollakse maailmaga interaktsioonis. Indiviid võib uskuda, et ta suudab:
 - a) põhjustada või mõjutada lõpptulemust toimingutes, mis on talle olulised;
 - b) valida sobivaid tulemusi enda meele järgi;
 - c) edukalt toime tulla lõpptulemuste tagajärgedega;
 - d) mõista neid tulemusi.
- Personaalsele kontrollile on omased maailma ja indiviidi vahelised tehingud; see pole lihtsalt dispositsioon ega keskkonna objektiivne omadus.
- Kuigi isiklikul kontrollil võib olla nähtamatuid komponente, saab personaalset kontrolli mõõta edukalt enesekohaste küsimustikega.
- Personaalne kontroll on soovitud, sest see edendab emotsionaalset, motivatsioonilist, käitumuslikku ja füsioloogilist elujõudu.

- Isikliku kontrolli võivad esile kutsuda uudsed ja väljakutsuvad sündmused ja see kontroll muutub eriti väljapaistvaks minnes vastuollu tohutute eemaletõukavate sündmustega.
- Personaalset kontrolli tõkestab ebaõnnestumine ja seda soodustab edu.

Personaalne kontroll on nii põhjus kui ka tagajärg sellele, kuidas inimesed vastavad ümbritsevale. Kontroll teeb inimestest enama kui tulemuste passiivsed vastuvõtjad (Peterson 1999).

1.3.7 Sotsiaalne võrdlus subjektiivse heaolu käsitluses

Leon Festingeri (1954) sotsiaalse võrdluse teooria järgi õpivad inimesed end tundma ja enesest teadlikud olema, kui võrreldakse oma seisukohti, oskusi ja tõekspidamisi teistega. Inimesed eelistavad võrrelda end rohkem lähedaste inimestega - nagu kaastöötajad, sõbrad, perekonnaliikmed jne. Festinger eristab tõusvat ja langevat võrdluse tüüpi. Tõusva võrdluse korral võrreldakse end kellegagi, kes on milleski paremal tasemel. Näiteks kui depressioonis inimene võrdleb end inimesega, kes on üldjoontes õnnelik. Festinger teoretiseerib, et see võrdluse tüüp võib muuta meeleoluhäireid halvemaks, sest tuntakse end teistest allpool olevana, mille tagajärjel ollakse rohkem rõhutatud. Langeva võrdluse korral võrreldakse end madalamal tasemel olevatega ja sellise võrdluse tulemusena on suhtelise heaolu tase kõrgem. Mitmed uuringud on näidanud, et inimesed kasutavad sotsiaalset võrdlust selleks, et täita teisi funktsioone. Sotsiaalset võrdlust kasutatakse toimetuleku mehhanismina negatiivsete tunnete paremaks haldamiseks, enesetäiendamiseks. Igapäevaelus kasutataksegi võrdlust just paljude teiste funktsioonide täitmiseks (Wheeler & Miyake, 1992). Diener ja Fujita (1997) arvavad, et sotsiaalne võrdlus ei ole pelgalt moodus, kuidas toime tulla halbade uudiste ja negatiivse afektiivusega, vaid ka heaolu suurendaja. Sarnaselt Festingeri (1954) tulemustega leidsid nad, et subjektiivne heaolu kasvab, kui kasutatakse tõusvat võrdlust.

Samal ajal kui sotsiaalne võrdlus võib tõsta heaolu taset, on üha rohkem leitud tõestusi, et selline efekt on ajutine ja sagedane võrdlus võib hoopis vähendada heaolu. Kahes White jt (2006) läbi viidud uuringus vaadeldi sagedase võrdluse ja destruktiivsete emotsioonide ja käitumise seoseid. Esimeses uurigus leiti, et end sageli teistega võrdlevad inimesed kogesid suurema tõenäosusega kadedust, süütunnet, kahetsemist. Samuti olid nad altimad valetama ja

teisi süüdistama. Teises, politseinike seas tehtud uuringus selgus, et end teistega võrdlevad inimesed näitasid suurema tõenäosusega grupisiseseid eelarvamusi ja olid vähem rahul oma tööga (White jt 2006).

1.3.8 Subjektiivne heaolu kui kognitiivne konstrukt

Sotsiaalse konstruktsiooni teooria vaatlleb, kuidas me mõistame erinevaid nähtusi. Eeldusel, et me konstrueerime reaalsuse mentaalseid presentatsioone, kasutades ehituskividenä kolektiivseid arusaamu. Sotsiaalne konstruktism rõhutab mõtlemist ja ei pea oluliseks on afektiivset kogemust ja kaasasündinuid instinktide (Berger & Luckman 1966). Selle nägemuse järgi on subjektiivne heaolu sotsiaalne konstrukt ja on sellisena võrreldav mõistetega „ilu“ ja „õiglus“. Subjektiivne heaolu sõltub jagatud arusaamadest elu kohta ja need ühised arusaamad annavad individuaalseid hinnanguid.

Üks viis, kuidas see protsess peaks toimima, on kujundatud perspektiivist optimismi (klaas pooltäis) või pessimismi (klaas pooltühi) suhtes. Optimistlikud kultuurid tõstavad esile positiivseid aspekte, samal ajal pessimistlikes kultuurides rõhutatakse puudujääke (Veenhoven 2008). Ostroot ja Snyder (1985) leidsid, et hinnangud eluga rahulolu kohta on mõjutatud kultuurilistest faktoritest. Nad palusid Ameerika ja Prantsusmaa elanikel hinnata teiste maade elustandardit, kus selguski, et ameeriklased hindasid eluga rahulolu kõrgemalt kui seda tegid prantslased. Seega on ameeriklased positiivsemalt häälestatud kui eurooplased. Kuna arusaamad hea elu kohta varieeruvad ajas ja kultuuris, nähakse subjektiivset heaolu kui kultuurist sõltuvat. Ühe inimese silmis perfektne elu võib olla teise silmis läbikukkumine (Veenhoven 2008).

Teine kognitiivne mehhanism, mis on seotud subjektiivse heaoluga, on võrdlus jagatud arusaamaga heast elust. Selle vaate järgi sõltub subjektiivne heaolu võrdlusest kujutletava eluga. Näiteks reklaamitööstus vähendab inimeste heaolu, sest edendab unistusi elust, mis on tavainimesele kättesaamatus kauguses (Veenhoven 2008). Lisaks on tendents näha ennast läbi teiste silmade ja seega ka enda subjektiivset heaolu. Selle lähenemise järgi on subjektiivne heaolu „peegeldunud hinnang“. Näiteks peaksime olema oma elu suhtes positiivsed, kui inimesed meie ümber peavad meid heal järjel olevaks, ja negatiivsed, kui teised peavad meid

ebaõnnestujaks. Madalam heaolu tase vallaliste seas on selle vaate järgi seletatav kui negatiivse stereotüübi tagajärg. Näiteks kui vallalisi tihti haletsetakse, hakkavad nad ka ise end õnnetuks pidama (Davies & Strong 1977, viidatud Veenhoven 2008 kaudu)

1.4 Subjektiivse heaolu mõjurid

1.4.1 Varasemate uuringute tulemused subjektiivse heaolu mõjurite kohta

Warner Wilson (1967) leidis kuuekümnendate lõpus tehtud uuringu tulemusena, et inimene on kõige suurema tõenäosusega õnnelik, kui ta on noor, täie tervise juures, haritud, hea sissetulekuga, ekstravertne, optimistlik, muretu, religioosne, abielus, kõrge eneseväärikusega, hindab kõrgelt töömoraali, tagasihoidlike püüdlustega ja intelligentne. Paljud tema poolt leitud kokkuvõtted on nüüdseks ümber lükatud. Näiteks noorust ja tagasihoidlikke püüdlusi ei peeta enam nõutavaks eeltingimuseks subjektiivse heaolu puhul (Diener jt 1999). Hilisemas heaolu uuringus, mida viisid läbi ameeriklased Campell, Converse ja Roger (1976), leiti, et demograafilised muutujad nagu sugu, sissetulek ja haridus ei oma suurt mõju heaolule (viidatud Diener jt 2005 kaudu). Viimase 40 aasta jooksul on uurijad süstemaatiliselt katalogiseerinud mitmesuguseid demograafilise subjektiivse heaolu korrelatsioone ja on leidnud, et (a) demograafiliseid faktoreid nagu vanus, sugu ja sissetulek on seotud subjektiivse heaoluga; (b) nende efekt on tavaliselt väike; (c) enamus inimesti on mõõdukalt õnnelikud ja seega kalduvad demograafilised faktoreid erinema inimeste vahel, kes on mõõdukalt õnnelikud ja kes on väga õnnelikud (Diener jt 2005).

Sissetulek on järjekindlalt seotud subjektiivse heaoluga ja seda näitavad nii rahvuste sisesed kui ka rahvuste vahel tehtud analüüsid ja mõlemad individuaalsel ja rahvusvahelisel tasemel, kuid aja jooksul muutuv sissetulekul on vähene neto mõju subjektiivsele heaolule, kui ei võeta arvesse teisi muutujaid. Eesmärgid ja ootused peavad olema arvesse võetud, kui tahetakse mõista sissetuleku ja subjektiivse heaolu seost. Kasvava sissetuleku kasum on nihkes, kui inimese materiaalsed soovid suurenevad veel kiiremini kui jõukus (Diener jt 2005). Rikkamates riikides on väike, kuid positiivne korrelatsioon sissetuleku ja õnnelikkuse vahel. Näiteks on leitud, et neis on rohkem vaeseid kui rikkaid, kes hindavad eluga rahulolu väga madalalt. Korrelatsioonid sissetuleku ja õnnelikkuse vahel on suuremad vaesemates

riikides, mis tähendab seda, et sissetuleku suurenemine on subjektiivse heaolu seisukohast olulisem vaesemates riikides. Kui vaadelda subjektiivse heaolu muutusi läbi aastakümnete, on näha väiksest liikumist jõukamates riikides nagu USA ja Jaapan. See võib tähendada, et sissetulekud mõjutavad subjektiivset heaolu seni kuni põhivajadused rahuldatud (Diener 2002).

Vanus ja sugu on samuti seotud subjektiivse heaoluga. Nende seos on ka nõrk ja sõltub sellest, missugust subjektiivse heaolu komponenti mõõdetakse. Näiteks Diener ja Suh (1998) leidsid, et kuigi meeldivad afektid kahanesisid vanuse kohortides, eluga rahulolu ja ebameeldivad afektid muutusid. Lucas ja Gohm (2000) leidsid, et soolised erinevused on väga väikesed subjektiivses heaolus, kusjuures naised kogesid suuremal määral ebameeldivaid ja meeldivaid tundeid. Selliste tulemuste põhjal ei või öelda, et mehed on naistest või nooremad inimesed on vanematest õnnelikumad. Järelduste tegemisel peab arvesse võtma, mis subjektiivse heaolu komponenti parasjagu mõõdetakse (viidatud Diener 2005 jt kaudu).

Kuigi praegusel ajal teatakse palju rohkem subjektiivse heaolu korrelatsioonidest, ollakse palju vähem huvitatud lihtsast teadmisest demograafiliste karakteristikute seosest subjektiivse heaoluga. Selle asemel keskendutakse protsessidele, mis rõhutavad õnnelikkust. Selline arengusuund esindab suuremal määral arusaamist sellest, milline osa on inimeste eesmärkidel, toimetulekul ja iseloomul õnnelikkuse saavutamisel (Diener jt 1999). Viimase aastakümne uurimused on näidanud, et välistel faktoritel ei ole õnnelikkusele suurt mõju. Demograafilised faktorid seletavad kõige rohkem 15-20% subjektiivse heaolu variatiivsusest (Argyle 1999).

1.4.2 Pärilikkuse ja geneetilised tegurid subjektiivse heaolu mõjuritena

Isiksus on üks kõige tugevam ja järjekindlam subjektiivse heaolu ennustaja. Subjektiivse heaolu ja isiksuse omavahelise seose olemasolu pärineb laiaulatuslikest uuringu traditsioonidest ja metodoloogiatest. Ühe konseptuaalse mudeli järgi on inimestel geneetiline eelsoodumus õnnelikuks või õnnetuks olemiseks, mis on eeldavasti põhjustatud kaasasündinud närvisüsteemi individuaalsetest erinevustest. Kõige paremini annavad kinnitust kaasasündinud eelsoodumusele erinevad pärilikkuse uuringud, eriti just kaksikutega läbi viidud uuringud (Diener jt 1999).

Ühes arvatavasti esimeses pärilikkuse käitumuslik-geneetilises uuringus leidsid Tellegen jt (1988) koos ja eraldi kasvanud kaksikute seas tehtud uuringus, et keskmiselt 50% mõõdetud isiksuse mitmekesisusest saab omistada geneetilisele mitmekesisusele. Ülejäänud 50% varieeruvusest jääb süstemaatilistele keskkondlikele mõjudele, mõõtmisveale ja ajutisele ebastabiilsusele. Keskkondlike tegurite mõju ei tohiks olla suurem kui 20-35%. Tellegen jt (1988) tõdesid, et üldiselt on ühistel keskkondlikel teguritel isiksuse joonte määrajana tagasihoidlik mõju. Selguse huvides võib öelda, et isiksuse erinevused on rohkem mõjutatud geneetilisest mitmekesisusest kui keskkondlikust. Kuna nende uuring sisaldas ka kaksikuid, kes kasvasid eraldi, saab hinnata eraldi aditiivse ja mitte-aditiivse geneetilisi komponente. Kui geenide mõju subjektiivsele heaolule on aditiivne, siis mida rohkem ühiseid geene inimesed jagavad, seda sarnasemad nad peaksid olema. Mitte-aditiivne geneetiline mõju kajastab teisest küljest geenide vahelisi interaktsioone. Seega kaks inimest, kes on geneetiliselt seotud, aga mitte geneetiliselt identsed, peaksid olema mitte rohkem sarnased kui keskmiselt. Mitte-aditiivset mõju võib näha, kui monosügootsete kaksikute korrelatsioonid on kaks korda suuremad kui disügootsete kaksikute korrelatsioonid. Tellegen jt (1998) leidsid, et negatiivne emotsionaalsus oli täielikult aditiivne, positiivne emotsionaalsus oli mitte-aditiivne (viidatud Lucas 2008 kaudu). Uurides eluga rahulolu kaksikute ja nende õdede-vendade seas, leidsid Stubbe, Posthuma, Boomsma ja Geus (2005), et mitte-aditiivsed geneetilised faktorid seletavad kõik või enamuse geneetilistest mõjudest.

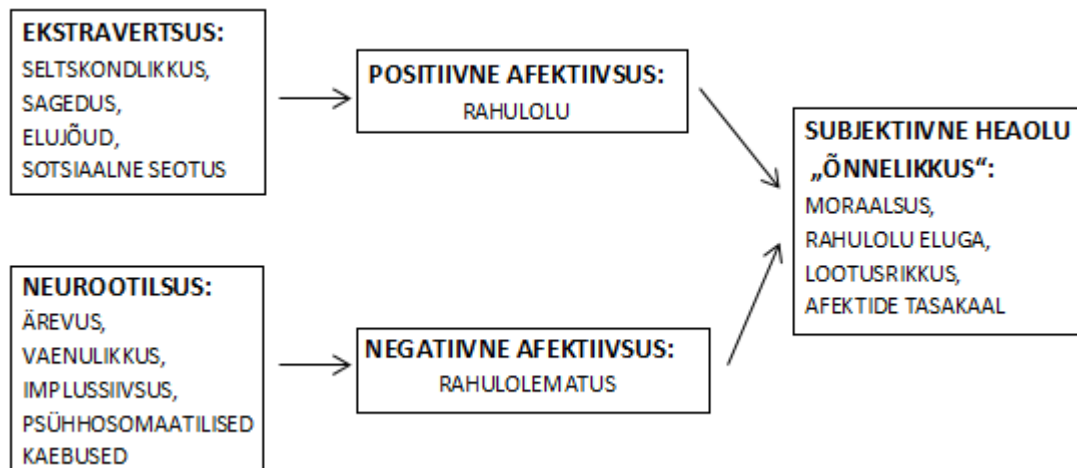
Lykken ja Tellegen (1996) tõid välja 40-50% hetkelisest heaolu variatiivsusest saab põhjendada geenide abil. Pikaajalise heaolu seletamisel on geenidel veelgi suurem osa. Geenidega saab seletada 80% pikaajalisest heaolust. Seega, kui keskenduda õnnelikkusele ühel kindlal perioodil, võib öelda, et pärilikkusel on mõõdukas mõju või kui keskenduda ainult pikaajalisele keskmisele õnnelikkuse tasemele, saab öelda, et pärilikkusel on väga oluline efekt. Nad väitsid väga äärmuslikult, et püüd olla õnnelikum on sama kasutu, kui püüda olla pikem. Lucas (2008) kahtles nende uuringu osades tulemustes, eriti viimases väites. Esiteks seetõttu, et ainult 50% variatiivsusest oli stabiilne kümne aasta jooksul. Teiseks ei tähenda tugev pärilikkuse mõju eraldi võetuna ilmtingimata, et midagi ei saa muuta, sest geenid võivad mõjutada õnnelikkust kaudselt. Samuti rõhutab Lucas, et nende järeldused on tehtud suhteliselt väikse valimi põhjal. Valimis oli 79 monosügootset ja 48 disügootsete kaksikute paari. Stubbe jt (2005) leidsid väga suure valimiga uuringu

tulemusena, et 38% eluga rahulolust saab seletada pärilikkusega. Ülejäänud 62% eluga rahulolu variatiivsusest võib omistada unikaalsetele nii püsivatele kui ajutistele keskkondlikele faktoritele ja mõõtmisveale. Tuginedes paljudele käitumuslik-geneetilistele uurimustele võib öelda, et õnnelikkus on pärilik. Geenid seletavad umbes 40-50% stabiilsest positiivse afektiivsuse, negatiivse afektiivsuse, eluga rahulolu ja üldise heaolu teiste aspektide varieeruvusest (Lucas 2008).

Lisaks geneetilistele teguritele on leitud, et aju poolkerade assümeetria individuaalsed erinevused korreleeruvad heaoluga. Kuna emotsiooni üks kõige väljapaistvam tunnus on tema erakordne heterogeensus selles, kuidas erinevad indiviidid reageerivad samale emotsionaalsele stiimulile, siis sellised erinevused emotsionaalse reageerimisvõime mustrites mängivad üliolulist osa ka heaolu variatiivsuses. Emotsioonide ja afektiivsuse aluseks olevaid mehhanisme on uuritud rõhutades aju prefrontaalkoore olulisust positiivses afektiivsuses ja heaolus. On teada, et positiivne afektiivsus on seotud vasaku prefrontaalse kõrge aktivatsioonitasemega ja negatiivne afektiivsus parema prefrontaalsagaraga (Davidson 2004).

1.4.3 Subjektiivse heaolu assotsiatsioonid kindlate isiksuse joontega

Kui isiksus on oluline subjektiivse heaolu mõjutajana, peaks olema võimalik kindlaks teha kindlad isiksuse jooned, mis on usaldusväärselt seotud heaoluga. Enamik uurimustest, mille fookuses on olnud isiksus ja heaolu, keskenduvad isiksuse joontele nagu ekstraversus ja neurootilisus (Lucas 2008). Esimesed vihjed nende kahe faktori peamisest rollist subjektiivses heaolus pärinevad Costa ja McCrae (1980) uuringust. Nad leidsid, et positiivne ja negatiivne afektiivsus moodustuvad kahest erinevast faktorist ja tõid välja, et ekstraversus mõjutab positiivset afektiivsust, neurootilisus negatiivset afektiivsust (vt joonis 1). Jooniselt 1 on näha isiksusjooned, millega õnnelikkus korreleerub. Need on rühmitatud ekstraversuse ja introvertsuse gruppi, mille otseseks tulemiks on positiivne ja negatiivne afektiivsus.

Joonis 1. Mudel isiksuse mõjudest subjektiivsele heaolule positiivse ja negatiivse afektiivsuse kaudu (McCrae ja Costa 1980)

Hoolimata sellest, et Costa ja McCrae (1980) uuringu korrelatsioonid ei olnud väga tugevad, tõdes Lucas (2008), et ekstravertsus ja neurootilisus on aja jooksul suhteliselt stabiilsed. Vaatamata sellele, et on palju uuringuid, mis viitavad isiksuse stabiilsusele on viimase aja uuringud leidnud vastupidiseid tulemusi. Wortman jt (2012) uurisid Suure Viisiku keskmise-taseme erinevusi ja *rank-order* stabiilsust longituuduuringuga. Nad leidsid vanuselisi erinevusi leidsid iga viie isiksuse joone vahel. Tulemused olid kooskõlas küpsuse printsiibiga, mis tähendab seda, et isiksuse jooned kalduvad muutuma sellises suunas, mis toob kasu psühholoogilisele tervisele ja parandab võimekust täiskasvanulike sotsiaalsete rollide täideviimisel. Neurootilisus vähenes vanusega, samal ajal meelekindlus ja sotsiaalsus kasvasid. Läbi eluae vähenes lisaks ka ekstravertsus ja avatus kogemustele. Leiti, et vanuselised erinevused ekstravertsuses, sotsiaalsuses ja meelekindluses ilmneshid mõnevõrra tugevamini enne 30. eluaastat kui pärast seda, kuid neurootilisuse ja avatus kogemuste puhul see ei kehtinud. Avatus kogemuste vanuselised erinevused olid suurimad pärast 50. eluaastat. Need tulemused aitavad mõista, et isiksuse jooned ei ole kui kivisse raiutud, vaid üha rohkem on tõendeid, et isiksuse jooni saab sekkumistega muuta.

Watsoni ja Clarki (1997) järgi on neurootikutel ja ekstravertidel suurem temperamentne vastuvõtlikkus, et kogeda vastavalt negatiivset ja positiivset afektiivsust. See väide põhineb Gray (1991) isiksuse teoorial. Ta väidab, et isiksuse varieeruvusest saab seletada läbi kahe

fundamentaalse süsteemi. Käitumuslik aktivatsioonisüsteem on tundlik tasu ja karistuse ärajäämise signaalidele ja kontrollib vastavat käitumist. Käitumuslik pidurdussüsteem on seevastu tundlik karistuse ja tasu ärajäämise signaalidele ja on vastutav pidurdava käitumise ees, kui on oht saada karistada (viidatud Diener jt 1999 kaudu). Lucas jt (2008) järgi on ekstraverdid introvertidest tundlikumad autasude suhtes ja see tundlikkus ilmneb suuremas meeldivas afektiivsuses, kui ollakse avatud rahuldust pakkuvale stiimulile. Kõrgem positiivne afektiivsus motiveerib indiviide lähenema rahuldust pakkuvale stiimulile. Kuna sotsiaalsed situatsioonid on lõbusamad ja rahuldust pakkuvad kui mittesotsiaalsed situatsioonid, on ekstraverdid kõrgendatud positiivse afektiivsusega ja tundlikud autasudele, mis viib neid ka suurendatud sotsiaalsele käitumisele. Seega ekstravertsus võib tuleneda positiivse afektiivsuse kogemise individuaalsetest erinevustest. Neurotilisuse dimensioon on rohkem seotud käitumusliku pidurdussüsteemiga, mis tähendab, et neurotilisemad inimesed on rohkem tundlikud karistuse signaalidele. Tundlikkus karistuse signaalidele toob kaasa kiirendatud informatsiooni töötuse ja suurenenud negatiivsed emotsioonid, kui ollakse vastamisi negatiivse stiimuliga.

McCrae ja Costa (1991) töid välja, et isiksuseomaduste mõju kohta on olemas ka instrumentaalne seletus. Selle seletuse järgi mõjutavad isiksuse jooned subjektiivset heaolu kaudselt, läbi situatsioonide valiku ja erinevate elusündmuste kogemise. Näiteks optimistid võivad oodata, et head asjad juhtuksid, ja et nii ka läheks pingutavad nad rohkem, et saavutada oma eesmärgi. See ekstra pingutus võib viia rohkemate saavutusteni ja just need tulemid võivad mõjutada õnnelikkust. Kui selline mudel on õige, siis optimism mõjutab õnnelikkust ainult kaudselt läbi vahepealsete protsesside (viidatud Lucas 2008 kaudu).

1.5 Probleemi sõnastamine ja uurimuse eesmärk

Subjektiivse heaolu temaatika puudutab meid kõiki, seda nii indiviidi kui ühiskondlikul tasemel. Ühiskond toimib edukamalt, kui rahvas on oma eluga rahul. Õnnelikud inimesed teevad rohkem vabatahtlikku tööd, omavad positiivsemat töömoraali ja on üldiselt edukamalt meeletatud (Diener 1984). Lyubomirski, King ja Diener (2005) leidsid, et õnnelikud inimesed on vähem õnnelikest edukamad kolmes peamises eluvaldkonnas: töökeskkonnas,

isikutevahelistes suhetes ja tervises. Ühes longituudses uuringus selgus, et inividid, kes olid ülikooli astudes rõõmsameelsemad, omasid hilisemas elus suuremat sissetulekut ja olid ka oma tööga rohkem rahul ning nende seas oli vähem neid, kes mingil perioodil olid töötud (Diener jt 2005). Kui inividid tulevad oma eluga toime, on ka riigil väiksem koorem kanda. On usutud, et subjektiivset heaolu saab mõjutada erinevate poliitikate elluviimisel.

Praegusel ajahetkel on Eestis väga aktuaalseks teemaks migratsioon. Inimeste vaba liikumise soosimine Euroopa Liidu riikides on rände teinud inimestele lihtsamaks. Kui teistes Euroopa Liidu heaoluriikides ollakse mures liiga suure sissetulekute arvu pärast, siis Eestis on olukord vastupidine. Eesti seisab silmitsi rahvastiku vähenemisega ja ollakse mures, kas Eesti rahvastik on jätkusuutlik. Viimase rahvaloenduse tulemused näitasid, et püsielanikke on Eestis 1 294 455, mis on eelmise rahvaloendusega võrreldes ligi 76 000 (5,5%) võrra vähem (Statistikaamet 2012). Põhjused, miks otsustatakse Eestist püsivalt lahkuda, on mitmeid. Tõenäoliselt on üks olulisemaid põhjuseid seotud inimeste heaoluga. Töötusel on subjektiivsele heaolule suur mõju. Nurjunud töötajate ja vähese töötasu tulemusena otsustatakse tööd leida teistest riikides. Keeruline majanduslik olukord sunnib inimesi Eestist lahkuma. Sotsiaalse võrdluse teooria järgi väheneb inimeste rahulolu, kui võrreldakse end kellegagi, kellel on hindaja silmis suurem väärtus. Pidev võrdlus teiste heaoluriikidega avaldab mõju rahulolule ja tekitab üha rohkem rahulolematust eluga.

Seoses suure väljarännanute arvuga on aktuaalselt arutletud selle üle, mis kompenseeriks nõ kaotatud inimesi ja aitaks majanduskasvule kaasa. Ühe lahendusena on pakutud immigratsiooni soodustamist, kuid kas immigrantidel on siin hea elada. Millised on erinevused riigis sündinute ja immigrantrahvastiku heaolus? Mis tegurid seda enim mõjutavad? Ühiskond toimib edukamalt, kui rahvas on oma eluga rahul, sest õnnelikud inimesed aitavad ühiskonnal kiiremini areneda. Heaolu mõjutab kindlasti ka indiviidi perekonda. Käesolev töö võrdlebki Eestis sündinute ja immigrantrahvastiku subjektiivset heaolu ja selle sõltuvust perekonna koosseisust- partnerist ja lastest. Ka perekondade koosseis on oluline riigi demograafilise arengu jaoks. Varasematest uuringutest on teada, et sissetulekud mõjutavad heaolu hinnanguid, seetõttu analüüsitakse ka majanduslikku toimetulekut.

METOODIKA

Käesolev bakalaureusetöö kasutab kvantitatiivset uurimusmeetodit. Selline lähenemisviis on parim probleemi uurimiseks, mis vajab arvulisi andmeid. Andmeid analüüsitakse statistikapaketi SPSS 17.0 abil.

2.1 Andmed

Andmeanalüüsis kasutatakse Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) 2-5 ringi (2004-2010 aasta) integreeritud andmeid. Sellise andmefaili kasutamisel eeldatakse, et immigrantide olukorras ei ole 2004-2010 aastatel olulisi muutusi toimunud. ESS on rahvusvaheline sotsiaaluuring, mida viiakse läbi iga kahe aasta tagant alates 2002. aastast ja hõlmab rohkem kui 30 riiki. Eesti osaleb uuringus alates 2004. aastast.

Andmed kogutakse silmast silma intervjuumeetodil, mis kestab umbes tund aega. Uuring põhineb riigi 15-aastaste ja vanemarahvastiku suhtes esinduslikul juhuvalimil. Rahvusvaheliselt nõutud, vastamise määr on minimaalselt 70%. (ESS 2012). Vastamise määrast Eestis 2004-2010 annab ülevaate tabel 1.

Tabel 1. Eesti vastamise määr 2004-2010

	2004	2006	2008	2010
Vastamismäär	79,1%	64,9%	57,4%	56,2%

Täpsemat informatsiooni ESSi kohta saab Euroopa Sotsiaaluuringu koduleheküljelt www.europeansocialsurvey.org.

2.2 Tunnused ja analüüsi meetod

Analüüsis kasutatakse ühte sõltuvat tunnust ja viit sõltumatut tunnust. Rahulolu hinnangute teada saamiseks kasutatakse küsimust *kõike kokkuvõttes, kuivõrd rahul Te oma eluga üldiselt olete*, mis põhineb 10-punktilises järjestusskaalal, kus 0 tähendab „äärmiselt rahuolematu“ ja 10 tähendab „äärmiselt rahul“ eluga.

Laste leibkonnatunnuse moodustamise jaoks arvutati alaealiste arv leibkonnas. Alaealisteks loeti 0-17-aastaseid, sest ÜRO laste õiguste konventsiooni järgi loetakse alaealiseks lapseks alla 18-aastaseid indiviide. Lisaks on paljudes uuringutes just selline piir. Sõltumatu tunnuse „laste arv peres“ jaoks, mille väärtused on 1- kellel ei ole lapsi kodus; 2- kellel on üks laps kodus ja 3- kellel on rohkem lapsi, moodustati uus tunnus.

Lisaks leibkonnatüübi tunnusele kasutati analüüsis sõltumatute tunnusena ka partneri kooselu, majanduslikku toimetulekut ja sugu. Partneriga kooselu jaoks kasutati tunnust *elab koos abikaasa/naise/partneriga*, mille väärtused on 1- elab koos abikaasa/naise/partneriga ja 2- ei ela kellegagi koos. Majandusliku toimetuleku taseme kohta kasutati uuringutunnust, mis vastab küsimusele *milline järgnevatest kirjeldustest vastab Teie arvates kõige paremini Teie leibkonna praegusele sissetulekute tasemele*, mille väärtused olid 1- elatakse mugavalt praeguse sissetulekuga juures, 2- saadakse hakkama praeguse sissetulekuga, 3- praeguse sissetuleku juures on raske hakkama saada ja 4- praeguse sissetuleku juures on väga raske hakkama saada. Sugu on kodeeritud nii, et 1 on mees ja 2 on naine.

2.3 Uuritava kogumi kirjeldus

Selles töös analüüsitakse 30-50-aastaseid Eesti inimesi. Respondendi vanus arvutati nii, et uuringuaastast lahutati sünniaasta. Vanusevahemik 30-50 aastat on valitud selle tõttu, et perestruktuurist lähtudes on sellises vanuses respondentide taust kõige ühtlasem ja ka keskmised rahuoluhinnangud on kõige stabiilsemad. Eestis on leitud, et vanus on üks olulisem rahulolu mõjutav tegur. Näiteks kuni vanuseni 20 oli eluga rahul või väga rahul peaaegu 87% inimesi, kuid 61-70-aastaste seas oli eluga rahulolevaid inimesi 52% (Realo 2009). Eristatakse riigis sündinuid ja immigrantrahvastikku. Immigrantrahvastikuna käsitletakse neid, kes ei ole riigis sündinud.

Eesti integreeritud andmebaasis on kokku 2217 vastavas eas respondent. Valimis on ülekaalus naised (n=1248). Mehi on valimis 279 võrra vähem. Riigis sündinuid on kogumis märkimisväärselt rohkem. Nad moodustavad 86,5% (n=1910). Immigrante on 13,5%. Riigis sündinute seas on sooline jaotus järgmine: mehi 44,2% (n=845) ja naisi 55,8% (n=1065). Immigrantide seas on mehi samuti vähem kui naisi. Mehed moodustavad 40,8% (n=111) ja

naised 59,2% (n=177). Tabel 2 annab ülevaate, kuidas jaotuvad teised töös kasutatavad sõltumatud tunnused riigis sündinud ja immigrandide rühmas.

Tabel 2. Eesti valimi struktuur

	Riigis sündinud		Immigrandid	
Sissetulekutega toimetulek				
Elatakse mugavalt	216	11,4%	22	7,4%
Saadakse hakkama	1109	58,4%	141	47,5%
Raske hakkama saada	408	21,5%	97	32,7%
Väga raske hakkama saada	167	8,8%	37	12,5%
Kokku	1900	100%	297	100%
Laste arv peres				
Alaealiseta	759	39,7%	144	48,2%
Ühe alaealisega	582	30,5%	93	31,1%
Rohkem kui ühe alaealisega	569	29,8%	62	20,7%
Kokku	1910	100%	299	100%
Partneriga kooselu				
Elab koos partneriga	1401	73,5%	227	76,2%
Ei ela koos partneriga	505	26,5%	71	23,8%
Kokku	1906	100%	298	100%

Märkus: Sissetulekutega toimetulekus oli puuduvaid väärtusi 20, leibkonnatüübis 8 ja partneriga kooselus 13

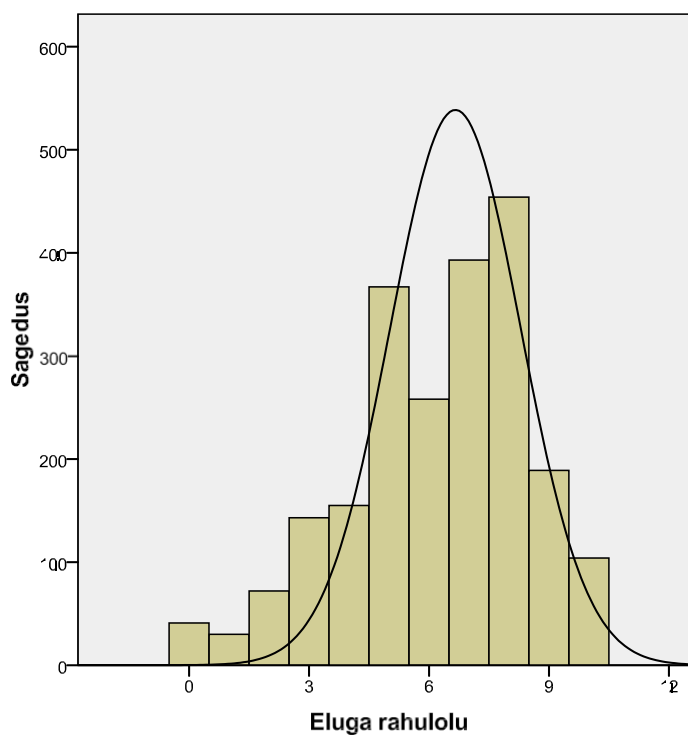
Sõltumatute tunnuste mõju ja nende koosmõju sõltuvale tunnusele analüüsitakse kasutades lineaarset regressioonanalüüsi. Lineaarse regressioonanalüüsi korral on teatud eeldused, mis peavad olema täidetud. Kõigepealt peab sõltuva ja sõltumatute tunnuste vahel olema seos. See tingimus on täidetud (vt tabel 3). Korrelatsioonis varieeruvad eluga rahulolukoefitsiendid 0,48-st (sissetulekutega toimetulek) kuni 0,137-ni (laste arv peres). Tunnuste omavahelised korrelatsioonid on nõrgad. Multikollinaarsust tunnuste vahel ei esine.

Tabel 3. Tunnuste vahelised korrelatsioonikordajad

	Eluga rahulolu	Riigis sündinud	Sugu	Partneriga kooselu	Laste arv peres
Eluga rahulolu	1				
Riigis sündinud	-0,069**	1			
Sugu	0,054*	0,024	1		
Partneriga kooselu	-0,187**	-0,021	0,045*	1	
Laste arv peres	0,137**	-0,073**	0,075**	-0,325**	1
Majanduslik toimetulek	-0,487**	0,098**	0,045*	0,182**	-0,028

Märkus: korrelatsioonid statistiliselt olulised, * $p < 0,01$ ** $p < 0,05$

Eluga rahulolu ei vasta Eesti valimis täielikult normaaljaotusele (vt joonis 2), kuid kõrvalekalle ei ole nii suur, et lineaarset mudelit ei saaks üldse kasutada.

Joonis 2. Eluga rahulolu hinnangud normaaljaotuse kõveraga

TULEMUSED

Riigis sündinute keskmine rahulolu eluga on 6,3 (SD=2,2). Immigrantide keskmine rahulolu eluga on 0,40-punkti võrra madalam (M=5,9, SD=2,5).

Proгноosimudelid

Kõigepealt analüüsitakse, kuidas eluga rahuolu on seotud riigis sündimise asjaoluga. Selleks kasutatakse kõigepealt ühe sõltumatu tunnusega lineaarset regressioonanalüüsi (tabel 4). Esimese mudeli kirjeldusvõime on väga väike. Mudel kirjeldab ainult 0,5% eluga rahuolu variatiivsusest. Rahulolu erinevused riigis sündinute ja immigrantide vahel on väikesed, kuid statistiliselt olulised. Kui ei ole riigis sündinud, siis vähenevad rahulolu hinnangud 0,069-punkti võrra.

Mudelis kaks analüüsitakse lisaks riigis sündimise asjaolule ka sugu (tabel 4). Selle tulemusena paraneb natuke mudeli kirjeldusvõime, mis kirjeldab nüüd 0,8% eluga rahuolu variatiivsusest. Sõltumatutest tunnustest on ka nüüd riigis sündimise tunnusel tugevaim mõju rahulolu hinnangutele. Kui ei ole riigis sündinud, siis väga sarnaselt esimesel mudelis leitud standardiseeritud beeta kordajaga, vähenevad hinnangud nüüd 0,071-punkti võrra. Kui soo mõju vaadatakse, siis vähenevad rahulolu hinnangud 0,051-skaalapunkti võrra, kui hindaja on naissoost.

Kolmandas mudelis lisatakse riigis sündimise ja soo tunnusele ka partneri olemasolu (tabel 4). Viimane parandab mudeli kirjeldusvõimet. Mudel seletab nüüd Eestis 4,4% eluga rahulolu variatiivsusest. Partneri olemasolu standardiseeritud beeta kordaja on negatiivne ja kõige tugevam tunnus mudelis. Sisuliselt vähendab partneri puudumine Eestis 0,19-punkti võrra eluga rahulolu hinnangut. Sarnaselt esimesele ja teisele mudelile on selles mudelis riigis sündimise mõju eluga rahulolule soost tugevam, kuid erinevused on nüüd veelgi väiksemad.

Tabel 4. Eluga rahuolu hinnangu mõjude prognoosimudelid

	Mudel 1		Mudel 2		Mudel 3	
	Standard koefitsient	Olulisus-tõenäosus	Standard koefitsient	Olulisus-tõenäosus	Standard koefitsient	Olulisus-tõenäosus
Immigrant	-0,069	0,001	-0,071	0,001	-0,074	0,000
Naine			0,055	0,009	0,064	0,002
Ei ela partneriga					-0,192	0,000
R ²	0,005		0,008		0,044	
Mudeli olulisus <i>p</i>	0,001		0,000		0,000	

Neljandas mudelis vaadeldakse lisaks eelnevalt analüüsitud tunnustele ka alaealiste laste olemasolu mõju eluga rahulolu hinnangutele (tabel 5). Alaealiste laste olemasolu ei osutunud kõige tugevama mõjuga tunnuseks võrreldes teiste sõltumatute tunnustega. Neljandas mudelis on kõige suurem eluga rahulolu ennustaja partneri olemasolu. Kui partneriga koos ei elata, siis vähenevad rahulolu hinnangud 0,168-punkti võrra. Tugevuselt järgmine, mis avaldab neljandas mudelis mõju rahulolu hinnangutele, on laste arv peres. Kui peres on vähemalt üks alaealine liige, siis suurenevad hinnangud 0,071-punkti võrra. Immigrandi taust jääb endiselt statistiliselt oluliseks tunnuseks ja tema tugevus ei muutu oluliselt.

Tabel 5. Eluga rahuolu hinnangu mõjude prognoosimudelid

	Mudel 4		Mudel 5	
	Standard koefitsient	Olulisus-tõenäosus	Standard koefitsient	Olulisus-tõenäosus
Immigrant	-0,068	0,001	-0,025	0,176
Naine	0,057	0,007	0,072	0,000
Ei ela koos partneriga	-0,168	0,000	-0,080	0,000
Lapsed peres	0,071	0,001	0,086	0,000
Majanduslik toimetulek			-0,473	0,000
R ²	0,049		0,263	
Mudeli olulisus <i>p</i>	0,000		0,000	

Viimases mudelis analüüsitakse, kuidas majandusliku toimetuleku lisamine mudelisse mõjutab eluga rahulolu (tabel 5). See seos on võrreldes teiste sõltumatute tunnustega märkimisväärselt tugevam. Mudeli kirjeldusaste on tunduvalt parem. Mudel kirjeldab nüüd 26,3% eluga rahulolu variatiivsusest. Mudeli kogu kirjeldusvõime ei ole suur, kuid analüüsi

eesmärk ei olegi head mudelit saada, vaid analüüsida tunnuste eluga rahulolu seost. Eluga rahulolu hinnangu kõige parem ennustaja analüüsitavates tunnustes on majanduslik toimetulek. Tugevuselt järgmine heaolu hinnangu prediktor on partneriga kooselu tunnus. Mudelis on paremuselt järgmine ennustaja alaealiste laste olemasolu. Kõige tähelepanu väärsen on see, et kui kõik sõltumatud muutujad on kaasatud mudelisse, muutub riigis sündimise asjaolu statistiliselt mitteoluliseks ($p=0,176$). Immigrandi staatusel puudub rahulolu hinnangutele mõju, kui mudelisse on kaasatud majandusliku olukorraga toimetulek. Nõrgim prediktor on sugu ($\beta=0,072$), kuid ta on statistiliselt oluline. Analüüsi tulemused näitavad, et naiste hinnangud eluga rahulolule on meestest kõrgemad.

ARUTELU

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli uurida immigrantide ja riigis sündinute subjektiivse heaolu seost perestruktuurist lähtuvalt. Lisaks partneriga kooselamise tunnusele ja laste olemasolule analüüsiti ka soo ja majandusliku toimetuleku mõju rahulolu hinnangutele.

Tulemused näitavad, et eluga rahulolu mõjutab kõige tugevamini sissetulekutega toimetulek. Kõige tähelepanuväärsem analüüsitulemus oli see, kui mudelisse olid kaasatud kõik sõltumatud tunnused, muutus riigis sündimise asjaolu statistiliselt mitteoluliseks. Seega erinevused rahulolus riigis sündinute ja immigrantide vahel tulenevad peamiselt sellest, et neil on erinev majanduslik toimetulek. Immigrantrahvastiku heaolu on riigis sündinute omast madalam seoses madalamate sissetulekutega. Ka varasemad uuringud on arvukalt leidnud, et immigrantrahvastiku majanduslik olukord on halvem. Siim Krusselli (2009) kirjutab, et immigrantide halvemad tööturus osalemise näitajad on iseloomulikud enamikule arenenud maadele. Sarnased näiteid võib tuua ka Rootsist (Albrecht jt 2000).

Vähemusrahvused on tööturul raskendatud positsioonis, mis tuleneb mitmetest asjaoludest. Riigikeele mitteoskamine on vähemusrahvuste jaoks peamine takistus (Lepik 2010; Luuk 2009; Krussell 2009). Viimases tööjõu uuringus (Lepik 2010) selgus, et 29% mitte-eestlastest ei oska eesti keelt. Hõivatud mitte-eestlaste seas oli vähem neid, kes ei oska eesti keelt võrreldes töötutega. Mitte-eestlastest töötuid ja eesti keelt mitte-rääkivaid oli 35,9%. Kui elatakse sünnist saati Eestis, võib eeldada, et ollakse paremas positsioonis tööturul. Eesti andmed (Lindermann ja Vöörmann 2010) näitavad, et ka teise põlvkonna venelased on alaesindatud juhtide seas, kuid kõrgharidusega tippspetsialistide seas on osakaal võrdne. Palgaerinevustes on näha, et venelaste teine põlvkond saab väiksemat palka kui samas vanuses eestlased. Kui vaadelda soolõikes, siis selgub, et meeste puhul ei olnud erinevused nii suured võrreldes naistega. Vene noored mehed teenisid peaaegu 90% samaealiste eestlaste palgast. Eesti keele oskus tagab oluliselt võrdsemad võimalused tööturul konkureerimiseks. Riigis sündimise asjaolu ainuüksi ei taga teise põlvkonna venelastele võrdseid võimalusi eestlastega, kuid kui eesti keele oskus on väga hea, siis olid erinevused väiksemad.

Kasearu ja Trumm uurisid (2008) eesti-ja venekeelse elanikkonna majanduslikku olukorda ja eluga rahulolu. Nad leidsid, et eestikeelsete elanike keskmine sissetulek on perioodil 1994-2006 olnud kogu aeg suurem. 2004. aastal olid erinevused kõige väiksemad. Peamine erinevus sissetulekutes tuleneb sellest, et venekeelsel elanikkonnal on oluliselt väiksem esindatus kõige kõrgemas tulugrupis. 2008. a eesti ja venekeelse elanikkonna sissetulekute erinevusi analüüsiti detailsemalt. Leiti, et rahvuslik kuuluvus on venekeelsete respondentide seas sissetulekuid oluliselt diferentseeriv tegur. Need, kes teenisid rohkem kui viistuhat krooni, on kõige rohkem venekeelsete Eesti kodanike seas. Samal ajal on madala sissetulekute osatähtsus kõige suurem kodakondsuseta respondentide hulgas. Haridusel on samuti oluline mõju sissetulekutele. Suurimad erinevused on kõrghariduses. Võrreldes eestikeelsete elanikega hindavad kõrgharidusega venekeelsed elanikud majanduslikku olukorda palju halvemaks. Eesti keelt rääkivate respondentide seas oli suurimas tulugrupis esindatus suurem (Kasearu ja Trumm 2008). Tähele tuleb panna, et rahvus ja käesolevas töös kasutatav tunnus riigis sündimine pole päris sama.

Kasearu ja Trumm (2008) analüüsisid lisaks sissetulekuid mõjutavatele teguritele ka rahulolu erinevate eluvaldkondadega. Kõikides valdkondades on eestlaste rahuloluaste muulastega võrreldes kõrgem. Mõlemas grupis oldi kõige rohkem rahul suhetega oma lähedaste ja sõpradega ning perekonnaeluga. Venekeelsed respondendid olid kõige vähem rahul majandusliku olukorraga, millest ilmes ka kõige suurem erinevus eestlaste ja muulaste vahel. Kui 85% eestlastest oli oma majanduslikuga olukorraga rahul, siis venekeelsetes vastajates oli nõustumisprotsent rohkem kui poole võrra väiksem (31%). Nad leidsid, et rahulolu elu erinevate kategooriatega on enim mõjutatud sissetulekust ja rahvusest. Vaatamata sissetuleku suurusele on venekeelsete inimeste rahulolu madalam võrreldes sama sissetulekutega eestlaste rahuloluga. Sama tendentsi on näha ka hariduses. Venekeelne elanikkond on vähem rahulolev kui vastava haridustasemega eestikeelne elanikkond.

Sissetulekute mõju rahulolu hinnangutele on korduvalt leitud ka varasemates uuringutes. Näiteks Sacks jt (2010) leidsid, et jõukamad indiviidid on rohkem rahul oma eluga kui vähem materiaalselt kindlustatud indiviidid, ja näitasid, et selline nähtus on sarnane enamustes riikides üle maailma. Keskmine eluga rahulolu on kõrgem riikides, kus on suurem SKP ehk sisemajanduse koguprodukt. Nad uurisid lisaks ka rahulolu muutusi läbi aja ja leidsid, et

riikides, kus on märgata majanduskasvu, inimeste rahulolu hinnangud tüüpiliselt kasvavad. Riikides, kus on kiirem majanduslik kasv, on märgata ka kiiremat rahulolu hinnangute kasvu. Need tulemused näitavad, et subjektiivne heaolu kasvab käsikäes materiaalsete elamistingimuste paranemisega. Varasemad uuringud (Diener jt 2001) on näidanud, et raha võib parandada subjektiivset heaolu, kui see tähendab vaesuse vältimist ja elamist arenenud riigis, kuid sissetulekud suurendavad ainult natuke pikaajalist heaolu, kui suurenev sissetulek saavutatakse heal järjel olevate indiviidide poolt, kelle materiaalsed soovid kasvavad koos sissetulekutega.

Anu Realo (2009) uuris Eesti elanike eluga rahulolu ja seda mõjutavaid sotsiaaldemograafilisi tegureid. Ta leidis, et üks olulisem seda mõjutav tegur on vanus. Anu Realo leidis veel, et lisaks vanusele on oluline mõju rahulolu hinnangutele kodakondsusel. Vene kodakondsusega inimestel oli rahulolu peaaegu 20% madalam kui Eesti kodakondsusega inimestel. Eesti kodakondsusega vastajate seas oli ligi 10% rohkem eluga rahulolevaid võrreldes kodakondsuseta elanike seas. Käesolevas töös ei vaadeldud küll kodakondsust, kuid need, kes polnud riigis sündinud olid valdavalt kõik vene kodakondsusega.

Partneri puudumine vähendas antud töös küll vähe rahulolu hinnanguid, kuid analüüsi tulemused näitasid, et partneri olemasolu oli statistiliselt oluline ennustamaks rahulolu hinnanguid. Sarnasele tulemusele jõudsid ka Roosileht ja Realo (2011) uuringus, kus vaadeldi eluga rahulolu seost peremudeliga. Nad leidsid, et subjektiivne heaolu oli oluliselt kõrgem partneriga kooselus elavatel inimestel, mis kehtis nii Soome kui Eesti valimis. Stutzer ja Frey (2006) leidsid, et abielus inimesed on õnnelikumad ja rahulolevamad oma eluga kui vallalised. Sarnaselt sotsiaalsetele loomadele, on inimestel tungivad kuulumisvajadused (Myers 1999). See viitab sellele, et lähedased suhted on olulised inimeste vajadustes ja heaolu tundes. Abielu võib suurendada õnnelikkust mitmel põhjusel. Näiteks kui tööl on probleeme, siis on võimalus olla siiski hea abikaasa ja lapsevanem. Teine põhjus - abielus inimesed kogevad suurema tõenäosusega kestva, toetavat, intiimset suhet ja seetõttu kogevad väiksema tõenäosusega üksildust. Diener jt (2000) leidsid, et abielus inimesed kogesid rohkem positiivseid ja vähem negatiivseid emotsioone võrreldes lahutatud ja eraldi elavate paaridega.

Käesolevas töö viimastes mudelites oli soo mõju eluga rahulolu hinnangutele statistiliselt oluline, kuid mõju oli võrreldes teiste sõltumatute tunnustega kõige nõrgem. Soolised erinevused on arvatavasti näidanud kõige erinevamaid tulemusi subjektiivse heaolu uuringutes. Varasemates uuringutes on sagedasti leitud, et naised hindavad eluga rahulolu võrreldes meestega madalamalt, kuid on leitud ka, et see võib olla hoopis vastupidi (Shoon jt 2005) või puuduvad Eestis statistiliselt olulised erinevused sootuks, kuigi on Soomes olemas (Roosileht ja Realo, 2011).

KOKKUVÕTE

Inimeste hinnangud eluga rahulolule on mõjutatud erinevatest asjaoludest. Subjektiivne eluga rahulolu moodustub erinevate eluvaldkondade rahulolust, näiteks rahulolust perekonnaelus, isikute vahelistes suhetes, tervisest, enda potentsiaali rakendamisest, majanduslikust olukorrast (Campell 1981). Inimesed hindavad tihti õnnelikkust ja rahulolu võrreldes mingi kujuteldava standardiga või teiste inimestega, mis omandatakse teisi jälgides või võrreldes iseenda hetkesituatsiooniga varasemaga. Kui selle tulemusena leitakse, et ollakse teistest jõukam, ilusam, populaarsem, siis on alus suhteliseks rahuloluks (Kidron 2007), sellisest seisukohast lähtus ka antud töö.

Käesolevas töös võrreldi immigrantide ja riigis sündinute heaolu lähtuvalt perestruktuurist ja majanduslikust olukorrast. Analüüsi tulemusena selgus, et immigrantide ja riigis sündinute eluga rahulolu on oluliselt erinev ja see erinevus tuleneb eelkõige sellest, et immigrantidel ja põliselanikel on erinev majanduslik toimetulek. Varasemates immigrantidega seotud uuringutes on palju tähelepanu pööratud sellele, millest majanduslikud erinevused on tingitud. Peamiselt on leitud, et immigrantide madalam sissetulek sõltub eelkõige riigikeele oskamisest (Lepik 2010; Lindermann ja Võõrmann 2010), mille mitteoskamine piirab oluliselt võimalusi osaleda aktiivselt tööturul ja pääseda ligi tasuvamatele töökohtadele. Samuti on leitud, et sissetulek on oluliselt madalam neil, kellel puudub Eesti kodakondsus (Kasearu ja Trumm 2008). Laste olemasolu suurendab eluga rahulolu, kuid vähe. Sama kehtib ka partneriga kooselu kohta. Kui partneriga koos ei elata, siis vähenevad rahulolu hinnangud vähesel määral.

KIRJANDUSE LOETELU

- Albrecht, J., Björklund, A. & Vroman, S. (2003). Is There a Glass Ceiling Sweden? *Journal of Labor Economics*, 21, 1.
- Argyle, M. (1999). Causes and correlates of happiness. Teoses Kahneman, D., Diener, E. and Schwarz, N. (Toim.). *Well-being: the foundations of hedonic psychology*. New York: Russell Sage, 353–373.
- Berger, P. L. & Luckman, T. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, Doubleday.
- Bradburn, N. M. (1969). Two Dimensions of Psychological Well-Being: Positive and Negative Affect. *The Structure of Psychological Well-Being*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Campbell, A. (1981). *The Sense of Well-Being in America: Recent Patterns and Trends*. New York: McGraw-Hill.
- Charles, S. T. (2001). Age-Related Differences and Change in Positive and Negative Affect Over 23 Years. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(1), 136-151.
- Costa, P. T. & McCrae, R. R. (1980). Influence of extraversion and neuroticism on subjective well-being: happy and unhappy people. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 668-678.
- Davidson, R. (2004). Well-being and affective style: neural substrates and biobehavioural correlates. URL (kasutatud november 2012)
<http://rstb.royalsocietypublishing.org/content/359/1449/1395.full.pdf+html>.
- Diener jt (2000). Similarity of the Relations Between Marital Status and Subjective Well-Being Across Cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(4), 419-436.
- Diener, E. & Biswar-Diener, R. (2001). Will Money Increase Subjective Well-Being? A Literature Review and Guide to Needed Research. *Social Indicators Research*, 57(2), 119-169.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Diener, E., Lucas, R. E., & Oishi, S. (2005). Subjective well-being. The science of happiness and life satisfaction. Teoses Snyder, C. R. & Lopez, S.J. (Toim.). *Handbook of Positive Psychology*. New York: Oxford University Press, 63-73.
- Diener, E., Suh, E.M., Lucas, R.E. & Smith, H.L. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 123(2), 276-302.
- Diener, E., Suh, E., Oishi, S. (1997). Recent Finding of Subjective Well-Being. *Indian Journal of clinical Psychology*, 24, 25-41.
- Emmons, R. A. (1986). Personal Strivings: An approach to Personality and Subjective Well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1058-1068.
- Emmons, R. A. (1992). Abstract versus Concrete Goals: Personal Striving Level, Physical Illness, and Psychological Well-being. *Journal on Personality and Social Psychology*, 62, 292-300.

European Social Survey. URL (kasutatud november 2012) <http://www.europeansocialsurvey.org/>.

Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7, 117.

Hatch, S., Huppert, F. A., Abbott, R., Croudace, T., Pluobidis, G., Wadsworth, M., Richards & Kuh, D. (2012). A Life Course Approach to Well-being. Teoses Haworth, J. & Hart, G. (toim.) *Well-being: Individual, Community and Social Perspectives*. Great Britain: Palgrave Macmillan.

Haworth, J. & Hart, G. (2012). *Well-being: Individual, Community and Social Perspectives*. Great Britain: Palgrave Macmillan.

Haybron, D. M. (2008). Happiness, the Self, and Human Flourishing, *Utilitas*, 20(1), 21-49.

Kasearu, K. & Trumm, A. (2008). Eesti- ja venekeelse elanikkonna aineolukord ja eluga rahulolu. URL (kasutatud jaanuar 2013)

http://www.kul.ee/webeditor/files/integratsioon/Eesti_ja_venekeelse_elanikkonna_aineline_olukord_ja_eluga_rahulolu.pdf.

Kasser, T. & Ryan, R. M. (1996) Further examining the American Dream: Differential correlates of intrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 280-287.

Kidron, A. (2007). *Elustiil ja heaolu. Eluviis, tegevusstiilid ja subjektiivne heaolu*. Tallinn: Akadeemia Nord.

Kalmijn, W. & Veenhoven, R. (2005). Inequality of Happiness in Nations. *Journal of Happiness Studies*, 6(4), 351-355.

Kuppens, P., Realo, A. & Diener, E. (2008). The Role of Positive and Negative Emotions in Life Satisfaction Judgment Across Nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 66-67.

Krussel, S. (2009). Põlis ja immigrantrahvastiku positsioonid tööturul. Ellu Saar (Toim.). *Immigrantrahvastik Eestis*. Eesti Statistikaamet.

Lepik, A. (2010). Töötud mitte-estlased Eesti tööturul. URL (kasutatud jaanuar 2013) http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V21jaanded/Toimetised/2010/toimetised_201006.pdf.

Lindermann, K. & Võormann, R. (2010). Venelaste teine põlvkond Eesti tööturul. Lauristin, M (Toim.). *Eesti Inimarengu Aruanne 2009*, Eesti Koostöö Kogu, lk 99-102.

Lucas, R. E. (2008). Personality and Subjective Well-being. Teoses Eid, M. & Larsen R. J. (Toim.). *The Science of Subjective Well-being*. New York: The Guilford Press, 171-194.

Lykken, D. & Tellegen, A. (1996). Happiness is a stochastic phenomenon. *Psychological Science*, 7, 186-189.

Lyubomirski, S., King, L. & Diener, E. (2005). The Benefits of Frequent Positive Affect: Does happiness Lead to Success? *Psychological Bulletin*, 131(6), 803-855.

Myers, D. G. (1999). Close relationships and quality of life. Teoses Kahneman, D., Diener, E. & Schwarz (toim.) *Well-being: the foundations of hedonic psychology*. New York: Russell Sage Foundation.

- Oishi, S., Diener, E., Suh, E. & Lucas R.E. (1999). Value as a Moderator in Subjective Well-Being. *Journal of Personality*, 67,1.
- Ostroot, N. & Snyder, W. W. (1985). Measuring Cultural Bias in a Cross-National Study. *Social Indicators Research*, 17, 243-251.
- Peterson, C. (1999). Personal Control and Well-being. Teoses Kahneman, D., Diener, E. and Schwarz, N. (toim.). *Well-being: the foundations of hedonic psychology*. New York: Russell Sage, 288-290.
- Realo, A. (2009). Eluga rahulolu ja õnnelikkus. *Eesti Inimarengu Aruanne 2008*, Eesti Koostöö Kogu, lk 63-67.
- Roosileht, K. & Realo, A. (2011). Eluga rahulolu seos peremudeli ja tööhõivega. URL (kasutatud jaanuar 2013) http://www.sh.ut.ee/sites/default/files/sh_files/Sooline%20ebav%C3%B5rdsus%20t%C3%B6%20eluskogumik2.pdf.
- Russell, B. (1930). *The Conquest of happiness*. New York: H.Liverright.
- Shoon, I., Hansson, L., Salmela-Aro, K. (2005). Combining Work and Family Life. *European Psychologist*, 10(4), 309-319.
- Sacks, D. W., Setevenson, B. and Wolfers, J. (2010). Subjective Well-Being, Income, Economic Development and Growth. *Working Paper Series*, 3206.
- Statistikaamet (2012). URL (Kasutatud detsember 2012) www.stat.ee
- Stubbe, J. H., Posthuma, D. Boomsma, D. & Geus, E. J. C. (2005). Heritability of life satisfaction in adults: a twin-family study. *Psychological Medicine*, 35(11), 1581-1588.
- Stutzer, A. & Frey, B. S. (2006). Does marriage Make People Happy, or Do Happy People Get Married? *Journal of Socio-Economics*, 35(2), 326-347.
- Trumm, A. & Kasearu, K. (2009). Sissejuhatus. Eesti elukvaliteet ja eluga rahulolu rahvusvahelises võrdluses. *Eesti Inimarengu Aruanne 2008*, Eesti Koostöö Kogu, lk 54-55.
- Veenhoven, R. (1984). *The Conditions of happiness*. URL (kasutatud oktoober 2012) <http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/Pub1980s/84a-full.pdf>.
- Veenhoven, R. (2012). World Database of happiness. URL (kasutatud detsember 2012) <http://www1.eur.nl/fsw/happiness/>
- Veenhoven, R. (2008). Sociological Theories of Subjective Well-being. Eid, M & Larsen, R.J. (toim.). *The Science of Subjective Well-being*. New York: Guilford Publication, 44-61.
- Weijers, D. (2011). Hedonism. *Internet Encyclopedia of Philosophy*. URL (kasutatud september 2012) <http://www.iep.utm.edu/hedonism/>.
- Vesan, P. & Bizzotto, G. (2011). *Quality of Life in Europe: Conceptual approaches and empirical definitions*, walqing working paper 2011.5.

White, J. B., Langer, E.J., Yariv, L. & Welch, J.C. (2006). Frequent Social Comparisons and Destructive Emotions and Behaviors: The Dark Side of Social Comparisons. *Journal of Adult Development*, 13, 1.

Wilson, W. (1967). Correlates of avowed happiness. *Psychological Bulletin*, 67, 294-306.

Wortman, J., Lucas, R. E. & Donnellan, M. B. (2012). Stability and Change in the Big Five Personality Domains: Evidence From a Longitudinal Study of Australians. *Psychology and Aging*. Advance online publication. Doi: 10.1037/a0029322.

Lihthitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helena Anijalg (20.02.1990),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthitsentsi) enda loodud teosele:

Immigrantide ja riigis sündinud eluga rahulolu perestruktuurist lähtuvalt, mille juhendaja on Mare Ainsaar,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihthitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartu, 24.01.2013